

АНАТОЛІЙ ВЛАСЮК

ВТІКАЦІ

Анатолій Власюк
Втікачі

Mami

1

«Інструкція

для медичного застосування препарату:

Рисполепт®

(Rispolept®)

Загальна характеристика:

міжнародна назва: рисперидон;

основні фізико-хімічні властивості: таблетки в оболонці видовженої форми, поділені смужкою навпіл: по 1 мг рисперидону – білі; по 2 мг рисперидону – блідо-рожеві; по 3 мг рисперидону – блідо-жовті; по 4 мг рисперидону – блідо-зелені. З одного боку таблетки мають напис «Ris» з зазначенням концентрації, а саме «Ris 1», «Ris 2», «Ris 3», «Ris 4». З іншого боку може бути напис «Janssen»;

склад: кожна таблетка містить по 1, 2, 3 або 4 мг рисперидону;

допоміжні речовини: ядро таблетки – лактози моногідрат, крохмаль кукурудзяний, целюлоза мікрокристалічна, гіпромелоза, магнію стеарат, кремнію двоокис колоїдний безводний, натрію лаурилсульфат;

оболонка таблетки: гіпромелоза, пропіленгліколь, титану двоокис (а), тальк (а), барвник хіноліновий жовтий (б), барвник індигодин сульфонат алюмінієвий лак (в), барвник оранжево-жовтий S алюмінієвий лак (г);

(а) тільки для таблеток 2 мг, 3 мг, 4 мг;

(б) тільки для таблеток 3 мг, 4 мг;

(в) тільки для таблеток 4 мг;

(г) тільки для таблеток 2 мг.

Форма випуску.

Таблетки, покриті оболонкою для внутрішнього застосування.

Фармакотерапевтична група.

Нейролептик АТС N05A X08.

Фармакологічні властивості.

Рисперидон – це селективний моноамінергічний антагоніст з унікальними властивостями. Він виявляє високу афінність до серотонінергічних 5-HT₂ та дофамінергічних D₂-рецепторів. Рисперидон зв'язується також з α₁-адренергічними рецепторами та, з меншою афінністю, з H₁-гістамінергічними та α₂-адренергічними рецепторами. Рисперидон не виявляє афінності до холінергічних рецепторів. Хоча рисперидон є потужним D₂-антагоністом, що пов'язують з його ефективністю щодо продуктивної симптоматики шизофренії, він не викликає значного пригнічення моторної активності та в меншій мірі індукує каталексію, в порівнянні з класичними нейролептиками. Збалансований центральний антагонізм до серотоніну зменшує схильність до екстрапірамідних побічних ефектів та розширює терапевтичний вплив препарату з охопленням негативних та афективних симптомів шизофренії.

Фармакокінетика.

Після перорального прийому активний компонент препарату Рисполепт – рисперидон повністю абсорбується та досягає пікових концентрацій у плазмі в межах від однієї до двох годин. Їжа не впливає на абсорбцію препарату, тому рисперидон можна призначати незалежно від прийому їжі.

Рисперидон метаболізується через цитохром P-45011D6 до 9-гідроксирисперидону, який має аналогічну рисперидону фармакологічну дію. Рисперидон та 9-гідроксирисперидон утворюють активну антипсихотичну фракцію. Іншим шляхом метаболізму Рисполепту є N-дезалкілування.

Після перорального прийому в хворих на психози рисперидон виділяється з періодом напіввиведення, що становить близько 3 годин. Період напіввиведення 9-

гідроксирисперидону та активної антипсихотичної фракції досягає 24 годин.

Рівноважна концентрація рисперидону в організмі у більшості пацієнтів досягається протягом 1 дня. Рівноважна концентрація 9-гідроксирисперидону досягається протягом 4–5 днів. Концентрації рисперидону в плазмі пропорційні дозі препарату (в межах терапевтичних доз). Рисперидон швидко розподіляється в організмі. Об'єм розподілу становить 1–2 л/кг. У плазмі рисперидон зв'язується з альбуміном та кислим 1-глікопротеїном. Рисперидон на 88 % зв'язується білками плазми, 9-гідроксирисперидон – на 77 %.

Через тиждень після призначення препарату 70 % дози виводиться з сечею, 14 % – з калом. У сечі рисперидон та 9-гідроксирисперидон сягає 35–45 % прийнятої дози. Іншу частину складають неактивні метаболіти.

Дослідження одноразового прийому препарату виявило високі рівні активних концентрацій в плазмі та поступове виведення у пацієнтів похилого віку з нирковою недостатністю. У пацієнтів з нирковою недостатністю спостерігались нормальні рівні концентрації рисперидону в плазмі.

Показання для застосування.

Рисполепт показаний для лікування різноманітних форм шизофренії (включаючи перший епізод психозу, гострі напади шизофренії, хронічну шизофренію) та інших психотичних станів з вираженою продуктивною (галюцинації, марення, розлади мислення, ворожість, підозрілість) та/або негативною (притуплений афект, емоційна та соціальна відчуженість, убогість мови) симптоматикою. Рисполепт також зменшує афективну симптоматику (тривога, страх, депресія) у пацієнтів з шизоафективними розладами та шизофренією. Рисполепт також показаний як засіб довготривалої підтримуючої терапії для попередження рецидивів (гострих психотичних станів) при хронічному перебігу шизофренії.

Додатково. Рисполепт показаний для лікування порушень поведінки у хворих на деменцію з симптомами агресивності (вербальні сполохи, фізичне насильство), розладів поведінки (тривога, ажитація) або при переважанні психотичних симптомів.

Рисполепт також показаний як додаткова терапія до стабілізаторів настрою при лікуванні маніакальних епізодів при біполярних розладах. Ці епізоди характеризуються піднесеним, експансивним або роздратованим настроєм, підвищеною самооцінкою, зменшенням потреби у сні, прискореним мовленням, розосередженням думок, неможливістю сконцентруватись та порушенням критики, а також асоціальною або агресивною поведінкою.

Спосіб застосування та дози.

Шизофренія.

Переключення з терапії іншими антипсихотичними препаратами.

Якщо це клінічно виправдано, під час терапії Рисполептом рекомендується поступово припинити попередню терапію. При цьому, якщо пацієнт переключається з терапії антипсихотичними препаратами в формі «депо», то лікування Рисполептом рекомендується розпочати замість наступної запланованої ін'єкції. Періодично слід оцінювати необхідність в подовженні поточної терапії антипаркінсонічними препаратами.

Дорослі.

Рисполепт може призначатись один або два рази на добу.

Пацієнтам слід розпочинати прийом з 2 мг Рисполепту на добу, на другий день доза може бути збільшена до 4 мг. Після цього дозу можна підтримувати без змін або, при необхідності, продовжувати індивідуальну корекцію дози. Для більшості пацієнтів встановлюється доза 2–8 мг на добу. У деяких

пацієнтів може бути виправдано більш поступове підвищення дози та менш значна стартова доза.

Дози, які перевищують 10 мг на добу, не показали більш високу ефективність у порівнянні з меншими дозами, але вони можуть викликати появу екстрапірамідних симптомів. У зв'язку з тим, що безпечність доз, що перевищують 16 мг на добу, не вивчалась, дози, що перевищують цей рівень, застосовувати не можна.

Якщо є потреба у додатковому седативному ефекті, до терапії Рисполептом можна додати бензодіазепіни.

Пацієнти похилого віку.

Рекомендована початкова доза 0,5 мг на прийом два рази на добу. Дозу можна індивідуально збільшити з 0,5 мг два рази на добу до 1–2 мг два рази на добу.

Рисполепт добре переноситься пацієнтами похилого віку.

Діти.

Застосування у дітей молодших 15 років детально не вивчено.

Пацієнти з захворюваннями печінки та нирок.

Початкова доза, що рекомендується, становить по 0,5 мг два рази на добу. Зазначену дозу можна індивідуально збільшувати з 0,5 мг два рази на добу до 1–2 мг два рази на добу. У пацієнтів цієї групи Рисполепт слід застосовувати з обережністю до отримання більш детальної інформації.

Лікування порушень поведінки у пацієнтів з деменцією.

Лікування слід розпочинати зі стартової дози 0,25 мг двічі на добу. При необхідності ця доза може бути індивідуально пристосована при рощуванням не частіше ніж через день по 0,25 мг двічі на добу. Оптимальною дозою для більшості пацієнтів є доза 0,5 мг два рази на добу. Однак для деяких пацієнтів ефективна доза може бути збільшена до 1 мг двічі на добу.

Після досягнення ефективної дози пацієнт може бути переведений на одноразовий прийом препарату.

Біполярний розлад – додаткова терапія.

Рекомендована початкова доза становить 2 мг на добу. Дозу можна індивідуально збільшити прирощенням дози по 2 мг/добу не частіше ніж через день. Оптимальною дозою для більшості пацієнтів є доза 2–6 мг на добу.

Побічна дія.

Виходячи з досвіду масштабних клінічних випробувань, що включали тривале використання препарату, можна зробити висновок, що Рисполепт звичайно добре переноситься. У багатьох випадках було дуже важко відрізнити побічну дію від симптомів основного захворювання. Побічні ефекти, що спостерігаються у зв'язку із застосуванням Рисполепту, перелічені нижче:

Розповсюджені: безсоння, ажитація, тривога, головний біль.

Менш розповсюджені: сонливість, втомлюваність, запаморочення, порушення координації, запор, диспепсія, нудота або блювання, абдомінальний біль, неясність зору, приапізм, порушення ерекції, порушення еяколяції, порушення оргазму, нетримання сечі, риніт, висипи та інші алергічні реакції.

Рисполепт значно меншою мірою здатен викликати появу екстрапірамідних симптомів, ніж класичні нейролептики. Однак у деяких випадках можуть виникнути такі екстрапірамідні симптоми: тремор, ригідність, гіперсалівація, брадикінезія, акатизія, гостра дистонія. Ці симптоми зазвичай слабо виражені та є оборотними при зниженні дози та/або призначенні (при необхідності) антипаркінсонічних лікарських засобів.

Іноді при призначенні Рисполепту спостерігалась ортостатична гіпотонія, рефлекторна тахікардія або гіпертонія (див. «Особливості застосування»). Відмічалось незначне зниження кількості нейтрофілів та/або тромбоцитів.

Рисполепт може індукувати залежне від дози збільшення концентрації пролактину в плазмі, що може проявлятися у

вигляді галактореї, гінекомастії, порушення менструального циклу та аменореї.

Під час лікування Рисполептом спостерігалось збільшення ваги тіла, розвиток ангіоневротичного набряку та підвищення рівнів печінкових ферментів. Церебрально-васкулярні явища були відмічені в період лікування Рисполептом переважно у літніх пацієнтів із схильністю до цих факторів.

Як і при використанні класичних нейролептиків, але значно меншою мірою, у хворих на шизофренію спостерігались: водна інтоксикація через полідипсію або через синдром неадекватної секреції антидіуретичного гормону (SIADN), пізня дискінезія, нейролептичний злякисний синдром, порушення терморегуляції та судомні напади.

Протипоказання.

Рисполепт протипоказаний пацієнтам з встановленою гіперчутливістю до препарату.

Взаємодія з іншими лікарськими засобами.

Ризик призначення Рисполепту в поєднанні з іншими препаратами ретельно не вивчався.

З урахуванням того, що Рисполепт має вплив в першу чергу на центральну нервову систему, його слід з обережністю застосовувати в поєднанні з іншими препаратами центральної дії. Рисполепт може виявляти антагоністичні ефекти до леводопи та інших антагоністів дофаміну.

При використанні карбамазепіну відмічалось зниження концентрації активної антипсихотичної фракції Рисполепту в плазмі крові. Аналогічні ефекти можуть спостерігатись при використанні інших індукторів печінкових ферментів. При відміні карбамазепіну та інших індукторів печінкових ферментів дозу Рисполепту необхідно переглянути і, при необхідності, знизити.

Фенотіазіни, трициклічні антидепресанти та деякі β-блокатори можуть підвищувати концентрацію рисперидону в

плазмі. Флуоксетин може збільшити концентрацію рисперидону в плазмі. Це менш стосується антипсихотичної фракції. Коли Рисполепт застосовується разом з іншими засобами, які в значній мірі зв'язуються білками плазми, то клінічно вираженого витіснення будь-якого препарату з білкової фракції плазми не спостерігається.

Приєм їжі не впливає на абсорбцію Рисполепту.

Передозування.

Симптоми.

В загальному плані ознаки та симптоми передозування, що спостерігались, – це відомі фармакологічні ефекти препарату в посиленій формі. Ці ефекти включають сонливість та седацію, тахікардію та гіпотонію, а також екстрапірамідні симптоми. Повідомлялось про прийом 360 мг препарату. Отримані дані дозволяють зробити висновок про широкий спектр безпечності препарату. При передозуванні, в поодиноких випадках, спостерігалось подовження інтервалу QT.

У разі гострого передозування слід проаналізувати можливість лікарської взаємодії декількох препаратів.

Лікування.

Слід забезпечувати та підтримувати вільну прохідність дихальних шляхів для забезпечення адекватної вентиляції та оксигенації. Слід розглянути можливість промивання шлунка (після інкубації, якщо пацієнт непритомний) та призначення активованого вугілля разом із проносним засобом. Показано серцево-судинне моніторування, що включає безперервну реєстрацію ЕКГ для виявлення можливих аритмій.

Рисполепт не має специфічного антидоту. Таким чином, повинні виконуватись відповідні підтримуючі заходи. Гіпотонію та судинний колапс слід лікувати такими заходами, як внутрішньовенні вливання та/або симпатоміметичні препарати. У разі розвитку гострих екстрапірамідних симптомів слід призначати антихолінергічні препарати. Слід продовжувати

постійне медичне спостереження та моніторинг до моменту, коли пацієнт одужає.

Особливості застосування.

У зв'язку з тим, що Рисполепт є α -блокатором, може виникати ортостатична гіпотонія, особливо в початковому періоді підбору дози. Рисполепт слід застосовувати з обережністю у пацієнтів з захворюваннями серцево-судинної системи (наприклад, серцева недостатність, інфаркт міокарда, порушення провідності), а також при зневодненні, гіповолемії або цереброваскулярних порушеннях; при цьому дозу слід збільшувати поступово, згідно з рекомендаціями (див. «Спосіб застосування та дози»). При виникненні гіпотонії слід розглянути питання щодо зменшення дози.

При застосуванні препаратів з властивостями антагоністів дофамінових рецепторів відмічалось виникнення пізньої дискінезії, що характеризується мимовільними ритмічними рухами (переважно язика та/чи обличчя). Є повідомлення про те, що виникнення екстрапірамідних симптомів є фактором ризику для розвитку пізньої дискінезії. Оскільки Рисполепт значно меншою мірою провокує розвиток ЕПС, порівняно з класичними нейролептиками, ризик розвитку пізньої дискінезії у порівнянні з іншими нейролептиками значно менший. Якщо виникають ознаки та симптоми пізньої дискінезії, слід розглянути питання щодо відміни усіх антипсихотичних препаратів.

При використанні класичних нейролептиків описані випадки виникнення нейролептичного синдрому, що характеризується гіпертермією, ригідністю м'язів, нестабільністю вегетативних функцій, порушенням свідомості та підвищенням рівня креатинфосфокінази. У разі розвитку нейролептичного синдрому необхідно відмінити всі антипсихотичні препарати, включаючи Рисполепт. Рекомендується вдвічі зменшити як

початкову дозу, так і подальше збільшення дози у пацієнтів похилого віку та у хворих з нирковою недостатністю.

Слід також бути обережним при призначенні Рисполепту пацієнтам з хворобою Паркінсона, оскільки теоретично це може викликати погіршення перебігу захворювання.

Відносно класичних нейролептиків відомо, що вони знижують поріг розвитку епілептичного нападу. Рекомендується з обережністю застосовувати Рисполепт у хворих на епілепсію.

Пацієнтам слід рекомендувати утримуватись від переїдання в зв'язку з можливістю збільшення ваги тіла.

В процесі лікування рекомендується утримуватись від виконання роботи, що потребує підвищеної концентрації уваги, швидких психічних та рухових реакцій.

Вагітність та лактація.

Безпечність Рисполепту для використання під час вагітності на людині не перевірялась. Незважаючи на те, що у піддослідних тварин рисперидон не показав прямої репродуктивної токсичності, спостерігались деякі поодинокі непрямі пролактино- та ЦНС опосередковані ефекти. У жодному з досліджень не відмічалось тератогенного впливу рисперидону. Отже, Рисполепт можна використовувати при вагітності тільки в тому випадку, якщо позитивний ефект виправдовує ризик.

В дослідженнях на тваринах рисперидон та 9-гідроксирисперидон виділялися у грудне молоко. Є спостереження, що рисперидон та 9-гідроксирисперидон можуть також виділятися у грудне молоко людини. Отже, жінкам, що застосовують Рисполепт, не слід годувати грудьми.

Умови та термін зберігання.

Таблетки Рисполепту по 1, 2, 3, 4 мг у блістерах слід зберігати при температурі від 15 °С до 30 °С в місцях, недоступних для дітей.

Термін зберігання – 3 роки.

Умови відпуску.

За рецептом.

Упаковка.

Таблетки Рисполепту 1, 2, 3 та 4 мг упаковані в блістери, що містять по 10 таблеток. Блістери упаковані в картонні коробки (2 або 6 блістерів в коробці).

Виробник.

«Янссен Фармацевтика Н.В.», Бельгія, на заводі Янссен-Сілаг С.п. А. Італія.

«Janssen Pharmaceutica N.V», Belgium on the plant «Janssen-Cilag S.p.A. Italy.

Адреса.

Янссен Фармацевтика НВ, Турнхаутсевег 30,
В-2430 Беерсе, Бельгія.

Janssen Pharmaceutica NV, Turnhoutseweg 30,
В-2430 Beerse, Belgium».

2

У нього сьогодні був день народження. Зранку його встигли привітати, здається, всі – дружина, донька, колеги по роботі, деякі однокурсники, батьки вдячних пацієнтів і самі пацієнти. Але коли він читав оцей листок-вкладиш і намагався осмислити характеристику нового препарату, з яким ще не стикався у своїй лікарській практиці, в голові червоною ниткою проходило видиво від знайомства з Сергієм, який сьогодні поступив до них і видався йому безнадійним, а штрих-пунктиром – чому Оля не телефонує і не вітає його з днем народження.

Віктор Андрійович потягнувся у кріслі, смачно закурив, скопив очі на Любочку, яка щось старанно записувала у товстелезному зошиті за сусіднім столом. Вона була товстенькою, апетитною і, здається, трішки в нього закоханою студенткою медичного університету й проходила практику в психіатричній лікарні. Любочка казала, що ходила на його лекції й не пропустила жодної, але він її не пам'ятав. Вона була не в його смаку. Чомусь, скільки себе пам'ятає, йому подобалися стрункі вродливі білявки, а ця практикантка заплила жиром, мала невиразне обличчя з подвійним підборіддям. Виглядало на те, що з неї вийде нікчемна лікарка, бо він уже давно переконався: якщо людина не вміє стежити за своєю фігурою, то так само розхлябано ставиться і до своєї професії. Винятки лише підтверджували правило.

Звісно, Віктор Андрійович у психіатрії був професіоналом, і знав це, і це визнавали його колеги. Менш удатні з них у професійному плані йшли по адміністративній лінії, ставали чинушами, але він їм не заздрив. Він був практиком і хотів залишатися ним усе життя, вів найважчих хворих, хоча, чого гріха таїти, інколи і йому хотілося спокійного життя, особливо тоді, коли пацієнт не виправдовував його сподівань і залишався надовго, якщо не назавжди, тут або через рік-два повертався назад. Ясно, що він себе заспокоював тим,

що хворий не дотримав усіх його рекомендацій, а практика і статистика свідчать, що дев'ять із десяти повертаються. Хоча у нього цей показник був у декілька разів меншим, все ж його мучила совість, що не все вдалося передбачити, не у всьому переконати хворого і його рідних. Ось саме у такі моменти поразок і хотілося тихої, спокійної адміністративної роботи, коли б ти ні за що не відповідав. А ще дружина пиляла, бо їй остаточно набридли його нічні чергування, такі ж нічні дзвінки до нього і від нього. «Ти про своїх психів дбаєш більше, ніж про мене!» – казала вона спересердя, а він навіть не заперечував, бо це була істинна правда. З дружиною все в порядку, вона, слава Богу, не хворіє, має престижну роботу, колишнє кохання до неї давно минуло, залишилася звичка пристойно ставитися до неї, давні її підозри у його невірності вже минули, та й для цього тепер не було жодних підстав. А його хворі – це особливі люди, яких він, не підозрюючи цього, любив. Вони вже ніколи не будуть здоровими, але він має хист і талант зробити їх щасливішими, аби вони і їхні рідні не відчували себе ущербними. Звичайно, більша частина його думок не про дружину, про яку він забуває, як тільки виходить із квартири, і упродовж дня про неї не згадує, якщо тільки вона не зателефонує сама і не нагадає про своє існування, – а саме про них, його пацієнтів, з якими він поводить, як зі здоровими людьми, і не лише через увічливість, вроджену інтелігентність чи якісь там набуті докторські штучки, що мали би допомагати у лікуванні, а тому, що справді вважає їх не більше хворими, ніж тих, хто не потрапив до цього суворого закладу. Просто комусь у цьому житті таланить, а комусь ні, хоча шизофренія дримає в кожному, очікуючи слушної нагоди, аби виявити себе, заявити на повний голос. Це як у лотереї навпаки, коли щасливчики стають пацієнтами психушки. Втім, у цю лотерею здатен виграти кожен, і ніхто не застрахований від цієї божественної хвороби, адже недаремно божевільний чи божевільна – одного кореня з Богом, хоча це, напевно, насмішка людей, які не вірять ні у Господа, ні у Диявола. Він ще у студентські роки

задумувався над цим парадоксом, чому Бог мітить таких людей? Відбирає собі контингент у Царство Боже, щоби легше було ними керувати? Чи, потрапляючи у Царство Боже, своєрідне задзеркалля нашої душі, людина виправляється і стає такою, як треба, а, навпаки, ті, кого ми вважаємо нормальними в цьому житті, божеволіють, переходячи межу потойбіччя? Взагалі від смерті, переходу до іншого стану існування, можна збожеволіти. А тому Бог оберігає божевільних на Землі, які вже після смерті вдруге збожеволіти не можуть?

Оцей хлопчина, Сергійко, не йшов йому з голови. Коли мама і батько привели його, то видалося, що все мало бути навпаки. Ні, в Сергійка були явні ознаки задавненої хвороби, яка блискавично протікала в часі та просторі, але куди більше хворим видавався, власне, його батько. Формально він був здоровим, але Віктор Андрійович саме тоді подумав, що батько винен у хворобі сина, а тому ще невідомо, хто насправді є хворим і небезпечнішим для суспільства. Щоправда, у нього не було часу на філософствування, бо Юля, його однокурсниця і завідувачка відділенням, Юлія Володимирівна, розписала Сергійка на нього, і він розумів, що треба приймати рішення щодо стратегії й тактики лікування хворого. Він уже давно переконався: як від самого початку побудуєш ці стратегію й тактику, залежить кінцевий успіх усієї справи. Навіть на інтуїтивному рівні можна відчувати, з чого, власне, треба розпочати. А тут чи то він розслабився від власного дня народження, чи то Юля на посаді завідувачки відділення погладшала, застала його зненацька, бо він аж ніяк не сподівався, що йому дадуть ще одного пацієнта, бо вів їх уже досить, і навантаження на нього було набагато більшим, ніж на інших лікарів, – в нього не вимальовувалися ні стратегія, ні бодай тактика. Мати цього нещасного Сергія, апетитна струнка вродлива блондинка, якраз у його смаку, зненацька перестріла його в коридорі, запитала: «Ви Віктор Андрійович?». Він ствердно кивнув головою, вона сунула йому стодоларову купюру в кишеню халата, і він не встиг нічого сказати чи заперечити, бо вони разом зайшли до

кабінету Юлі, і тут же за ними заскочили батько з сином, яких він, розгублений від її краси, не запримітив у коридорі. Все так було несподівано, спонтанно, неприродно, очі Сергійкового батька притягували його, у них він інтуїтивно й підсвідомо шукав розгадку хвороби хлопця, і не міг знайти, і втратив, збаламучений красою матері, першу мить, коли перед ним відчинялися будь-які замкнені двері чужої душі. А ще ті сто доларів, які красива жінка всучила йому в кишеню, а він не міг привселюдно їх позбутися чи бодай удати з себе цнотливця: та ви що, шановна пані, у нас безоплатна медицина, я чесна людина, пристойно заробляю і грошей з пацієнтів, а тим паче з їхніх батьків, не беру. Звісно, він брав гроші, але щоразу відчував мало не фізичний біль від цієї процедури. У нього навіть не зароджувалася думка про те, що держава йому мало платить, а пацієнти чи, точніше, їхні батьки або інші родичі, просто доплачують за непосильну працю. Він ще не встиг стати циніком у цих питаннях, але все ж оті гроші чи подарунки приймав явно не з дитячою безпосередністю, бо відчував, що щирості у таких стосунках нема і не може бути. Своїх хворих він любив і за те, що йому вдавалося достукатися до них, вони були щирими й безпосередніми з ним, як діти, а він ніколи не зловживав їхньою довірою.

Спокійний плин думок перебив Степан Аркадійович, хворий, якого в очі й позаочі називали Філософом. Філософ у свої сорок сім років був багатолітнім в'язнем психушки, як сам про це казав. Такий стан речей йому не те що подобався, а вже був сутністю його життя. Степан Аркадійович набув статусу вільного гравця, хоча Вікторові Андрійовичу довго довелося переконувати колег і насамперед Юлю, що Філософ не представляє жодної загрози для оточуючих. Звісно, відхилення у його психіці були, але не більші, ніж у деяких народних депутатів, за поведінкою яких ми щодня спостерігаємо по телевізору. Степан Аркадійович, колишній вчитель фізики у школі-інтернаті, який мало не напам'ять знав усього Достоєвського, з дозволу лікарів, але вільно йшов собі додому, коли хотів, неодмінно через день-другий повертався до психушки, яка була йому ріднішою,

ніж квартира у хрущовці на четвертому поверсі з її вічним психозом з боку матері, дружини і сина. Степан Аркадійович знав, що повинен час від часу навідувати рідних, і це стало його священним обов'язком, але більше доби-другої не витримував у їхньому товаристві, а тому неодмінно поспішав до лікарні, де йому було комфортно і затишно.

Філософ виріс на порозі і аж тоді затарабанив кінчиками пальців у двері: мовляв, чи можна увійти? Степан Аркадійович уже декілька днів не потрапляв на очі доктору, коли не мав на це потреби, бо завжди знаходив непримітну місцину, де можна було в тиші й зосереджено читати книгу. Він з дому чи бібліотеки приносив десять-п'ятнадцять томиків, акуратно складав їх у тумбочку – і читав кожний день, а потім, коли інтелектуальний запас вичерпувався, знову робив прогулянку в місто, обмінював книги на нові й повертався до лікарні. Віктор Андрійович після декількох днів розлуки помітив перемену не лише в зовнішньому вигляді Степана Аркадійовича, але і в його поведінці. Одразу спало на думку, що той вже декілька днів не вживає пігулок. Борода в нього була засмальцьованою і нечесаною, а погляд злякано відбивався від усього, на що натикався. Втім, мозок його, як завжди, був ясним, а думки логічними, хоча у цій своєрідній логіці й полягав основний парадокс його хвороби.

– Вікторе Андрійовичу, маю до вас серйозну розмову. – Філософ сьогодні був наполегливим, як ніколи. Не чекаючи на запрошення, він увійшов до кімнати, скося глянувши на Любочку.

– Вона нам не заважатиме, – випередив його сумніви Віктор Андрійович. – Любочка вчиться у медінституті і хоче стати знаменитим психіатром. А ви, Степане Аркадійовичу, один із найповажніших наших пацієнтів, і тому спілкування з вами їй буде корисним.

Любочка зашарілася, сприйнявши слова Віктора Андрійовича за комплімент, хоча доктор не мав лихих намірів щодо неї, а його

іронія завжди була настільки тонкою, що лише витончені естети могли її зауважити.

Степан Аркадійович іронічно сприйняв слова Віктора Андрійовича, але підіграв йому, щоби у Любочки не виникло ні найменшого сумніву в правдивості слів доктора. Він без зволікань став розвивати свою чергову теорію:

– Тиждень тому я взяв у медичній бібліотеці книгу Фуллера Торрі «Шизофренія». – Для підтвердження своїх слів Філософ із широкої кишені лікарняного вбрання витягнув томик у зеленій палітурці. – Тут, докторе, є цікавий розділ – «Устаревшие теории», а в ньому підрозділ – «Мастурбационная теория». Ось що пише Фуллер Торрі.

Степан Аркадійович, здавалося, навмання відкрив книгу, в якій не було жодної закладки, але точно потрапив на потрібну сторінку:

«В течение всего XIX века было широко распространено мнение, что мастурбация может вызывать шизофрению и другие формы безумия. Поскольку, как считалось, мастурбируют очень многие и многие же болевают шизофренией, был сделан вывод, что между этими двумя явлениями имеется причинно-следственная связь. Лишь через некоторое время пришло осознание того, что многие из тех, кто занимается мастурбацией, шизофренией не болевают, а многие больные шизофренией никогда не мастурбировали. Когда стало ясно, что никаких научных доказательств связи этих двух фактов между собой нет, мастурбационная теория тихо умерла».

Віктор Андрійович одразу зрозумів, до чого хилить Степан Аркадійович, але дав йому виговоритися, спокійно, справді по-філософськи, споглядаючи за пацієнтом, який був любий його серцю. Любочка ж зашарілася ще більше, і було видно, що вона ладна вискочити з кабінету, аби не слухати сповіді хворого на таку драстичну тему, але цікавість усе ж взяла гору, та й заступництво Віктора Андрійовича для неї багато важило. Степан же Аркадійович снував, як павук павутину, свою теорію, здається, для самого себе, не дуже піклуючись про те, чи є перед ним слухачі.

– Я вважаю, що ця теорія не застаріла, і має під собою всі підстави. Я не маю потягу до тих жінок, які мене оточують, але я пам'ятаю тих жінок, до яких мав потяг. Мої сексуальні фантазії закінчувались онанізмом, і я отримував задоволення, якого би не мав, якби справді задовольняв свої потреби з якоюсь жінкою. Але я запримітив, що коли почав цим займатися, тоді й став пацієнтом нашої священної лікарні. І це не випадковий збіг обставин, а взаємопов'язані речі. До речі, з нашої палати четверо теж цим займаються, і я не бачу підстав для їх одужання. З іншого боку, не займатися цим теж не можна, бо хвороба лише загостриться, і це може призвести до непередбачуваних наслідків. Звісно, цим можна перестати займатись, як кинути курити чи пити. Але уражений алкоголем чи тютюнопалінням організм вже ніколи не стане здоровим. Так само з мастурбацією і шизофренією. Шизофренік ніколи не перестане бути шизофреніком. Жодне лікування йому не допоможе. Тому я вважаю, що цю теорію треба доповнити і прилаштувати до сьогоденних умов. Як ви кажете, Вікторе Андрійовичу?

Здається, аж тепер Філософ помітив доктора, хоча був абсолютно упевнений у своїй правоті, і якщо Віктор Андрійович і був йому потрібний, то лише для того, щоби своїм авторитетом формально підтвердити очевидне.

– Я маю всі підстави вважати, що ви маєте слухність у розвитку цієї теорії, – цілком серйозно і переконливо казав Віктор Андрійович, навіть і не думаючи підігравати хворому, – хоча, Степане Аркадійовичу, за всією цією метушнею я давно не думав про це. Треба почитати літературу, порадитись з колегами. Пізніше я вам доповім про результати.

Степан Аркадійович вдячно потиснув йому руку і, задоволений, попрямував до виходу.

– Стояти! – раптом гаркнув Віктор Андрійович, аж Любочка мимоволі підвелася з крісла. – Ваша борода мені не подобається, і

Любочці теж. Ви б зголили її, Степане Аркадійовичу, – закінчив він м'яко.

Філософ, який ще не відійшов від окрику, лише покивав головою на знак згоди і тихенько причинив за собою двері.

Любочка не сміла глянути на Віктора Андрійовича і знову щось записувала у свій товстелезний зошит, але тепер було видно, що вона робить це механічно й не усвідомлено. Любочка відчувала на собі погляд лікаря і завдячувала це своїм потужним грудям, з якими нічого не могла вдіяти. Навіть одного разу сіла на дієту і справді зменшила свою вагу, але груди вперто не хотіли піддаватися корекції. Вони заважали Любочці, псували їй життя, але стрункість фігури з такими грудьми теж не мала для неї сенсу, а тому вона швидко забула про дієту і так само швидко повернулася до попередніх габаритів.

– І що ти думаєш з цього приводу? – нарешті запитав Віктор Андрійович, відверто нудьгуючи.

Любочка перестала писати, глянула на нього, винувато усміхнулась і пересмикнула плечима, нічого не сказавши.

– А, до речі, це дуже важлива проблема, – ніби сам до себе промовляв Віктор Андрійович, – і статистика стверджує, що дев'ять із десяти чоловіків займаються онанізмом, хоча лише один із цих дев'яти готовий зізнатися комусь у своїй слабкості. За біблійними поняттями, це великий гріх, але людина настільки глибоко гріховна, що мастурбація порівняно з убивством виглядає манюсінькою цяточкою невинності. Ти би жажнулася, Любочко, якби знала, які поважні мужі займаються онанізмом. Депутати, урядовці, підозрюю, що навіть і сам президент, хоча, можливо, він уже уражений важкою хворобою і, можливо, просто вже фізично не здатний таке виробляти, наскільки би розвинутими не були в нього сексуальні фантазії.

Любочка широко розплющеними очима дивилася на нього і, здавалось, ось-ось розплачеться. А Віктор Андрійович не шкодував її й, здавалось, відповідав на її найсокровенніші питання:

– Тебе цікавить, чи займаюся я онанізмом? Аякже! Але, Любочко, це такі інтимні подробиці, які не повинні засмічувати твою мудру голівку. Розумієш, інколи хочеш жінку, а її поруч нема. Ти думаєш про неї і робиш свою справу. Це жахливий замітник, але людина слабка, і вона йде на все, аби її фантазії хоч у голові стали реальністю. Правда, ти образилась би на мене, якби я у тебе запитав, чи ти вже жінка? Тому я в тебе цього не питаю, а ти у мене не запитуй про онанізм. Добре?

Любочка слухняно кивнула головою, хоча й не збиралася про це запитувати і готова була дати відповідь на будь-яке запитання Віктора Андрійовича.

Він уже виходив із кабінету, коли, не обертаючись, сказав:

– Кидай к чорту цю психіатрію! Тут треба або циніком бути, або вольтанутим, як ці ... психи.

Останнє слово йому далось важко, але все ж він його вимовив.

Віктор Андрійович швидко опанував себе. У коридорі були відвідувачі з його пацієнтами. В кутку сидів санітар Павло і похмуро за ним спостерігав. Здавалося, будь його воля, він би заграбастав цих відвідувачів і теж запроторив їх до психушки. Погляд у нього був важкий, і санітар би здивувався, якби йому сказали, що він теж є потенційним клієнтом цього суворого закладу.

Коли до нього підійшов Віктор Андрійович, він кволо підвівся з насидженого місця, всім своїм виглядом показуючи, що це йому не подобається. Не любив він цього доктора, який корчив із себе інтелігента. Тут не пігулками, а кулаками треба лікувати цей контингент.

– Де Степан Аркадійович? – запитав Віктор Андрійович.

– Філософ? На вулиці, здається. Ні, брешу! – Павло гарцував, мов необ'їжджений кінь, але все-таки боявся господаря, а особливо коли той пильно дивився йому в очі. – В палату пішов з якоюсь книжкою. Зеленою.

– Павле, особисто прослідкуйте, щоби Степан Аркадійович приймав таблетки в обід і ввечері. Я перевірю. Хто вас завтра

змінює? Василь? І йому те ж перекажіть.

Віктор Андрійович збирався йти і вже повернувся до Павла спиною, не помічаючи його іронічного погляду: мовляв, як ти перевіриш? Захочу – відберу в нього пігулки, дам кулаком в голову, він і замовкне.

Ніби аж тепер згадавши, лікар запитав:

– Як там Сергій? Ну, цей, новоприбулий?

– Спить, – широко усміхнувся Павло, радіючи, що інакше й бути не могло. – Коли прибув до нас, щось йому перемкнуло. Не сподобалося, бач, що до дурнів потрапив. – Віктор Андрійович гнівно на нього блимнув, але Павло вдав, що не помітив цього погляду. – Його вкололи, тепер до вечора буде спати, а там на ніч знову вколють.

Усмішка так і не сходила з обличчя Павла.

– Якщо піднімеш на нього руку, – звільню! – Несподівано, насамперед для самого себе, зашипів Віктор Андрійович.

– Не звільните, тут Юлія Володимирівна головна, а вона добра! – Усмішка зійшла з Павлових вуст, але на всяк випадок він запитав, ніби у самого себе: – Чого б то я мав на нього руку підіймати?

Вони б ще довго пронизували одне одного очима, але Павлові поталанило: до дверей підходила бабуся, яка прощалася з внуком. Той був сумирний і з острахом дивився на Павла. Віктор Андрійович відійшов у бік, спостерігаючи за ними.

– Синочку, тут пиріжки домашні, і кефіру я йому купила, – благала бабуся Павла. Подивися, будь ласка, щоб дитина поїла, – і тицьнула в кишеню санітара зіжмакану купюру, але Віктор Андрійович не встиг побачити номінал. Павло хазяйновито глянув у пакунок, потім зосереджено – на бабусю, кивнувши їй головою: мовляв, усе буде гаразд. Ще знайшов поглядом Віктора Андрійовича й, не побачивши нічого загрозливого для себе, взяв за плечі бабусиноного онука, легко підштовхнув його, повів до дверей, витягнув ключі, відімкнув двері. Юнак приречено оглянувся, в його очах був жах, бабуся підбадьорливо крізь сльози йому усміхалась. Коли двері зачинилися,

бабуся дала волю своїм емоціям. «Боже, за що ти караєш дитину?» – заламувала вона руки, і Віктор Андрійович відчув, що і йому на очі навертаються сльози.

У коридор виглянула Юля і, угледівши Віктора Андрійовича, махнула йому рукою: мовляв, зайти до мене.

Кабінет у неї був скромний, але весь насичений домашнім духом. У кожній дрібничці відчувалася жіноча рука.

Юля закурила і, мружачи очі від тютюнового диму, не то в себе, не то у Віктора Андрійовича запитала:

– А якщо я тебе сьогодні з нагоди твого дня народження відпущу додому?

Знаючи підступність Юлечки, Віктор Андрійович не поспішав їй дякувати – і був правий.

– Але за однієї умови, – продовжила вона після нетривалої паузи. – Якщо даєш відповідь на моє запитання... Вітю, чому ти тоді зі мною не одружився?

Доктор рішуче піднявся з диванчику й відрізав:

– Краще я відпрацюю весь робочий день.

– Хам! – На очах у Юлі блиснули сльози. – Я ж знаю, що ти ненавидиш свої дні народження. Але навіщо свою злість зганяти на медперсоналі, хворих? Дуй додому – і...

Вона ще щось хотіла йому сказати, але їй забракло повітря.

Віктор Андрійович ціною неймовірних зусиль зібрав в один кулак свою волю і навіть усміхнувся:

– Чекаю на тебе сьогодні в гості. Можеш подарувати якусь книжку з психіатрії. Урочистості розпочнуться о дев'ятнадцятій нуль-нуль.

Віктор Андрійович вийшов, не глянувши на Юлю, а та зробила глибоку затяжку, аби не розплакатись.

Перш ніж покинути улюблений дурдом, Віктор Андрійович обійшов колег, запрошуючи їх на день народження. Любочку це стосувалося теж, хоча вона ще ніколи не була у нього вдома.

Виходячи за ворота закладу, Віктор Андрійович втягнув у себе неспокій весняного повітря і вирішив трішки пройтися. Планів убити

вільний час, який несподівано з'явився в його розкладі, у нього не було, а йти додому явно не хотілося. Прогулянка збадьорила мозок, і Віктор Андрійович став думати про красиву маму, яка привела нині Сергійка. Він згадав кожну складочку на її обличчі, бо мав чіпку пам'ять, і доволі швидко дійшов висновку, що вона теж подаруночок, пара своєму коханому чоловікові. Уявив її психози й істерики у домашній обстановці і зрозумів, що Сергійко рано чи пізно мав би потрапити до нього. Ну, не до нього, так до якогось іншого психіатра. Добре, що потрапив рано, так що у нього ще є шанс повернутися до повноцінного життя. І все ж татусь і мамуся стали лише каталізаторами, які прискорили падіння Сергійка. За словами юнака і плутаної розповіді батька, він зрозумів, що Сергій вживав наркотики. Вони й почали руйнацію мозку. Але наскільки незворотнім став цей процес? Віктор Андрійович розумів, що має крихітний шанс виграти цю битву, тільки треба розумно до цього підійти.

Раптом Віктор Андрійович з жахом подумав, що залишив сто доларів у кишені халата, але, глянувши в гаманець, побачив, що заокеанська купюра мирно спочиває в товаристві лесь українок, тарасів шевченків і дрібних іванів франків, іванів мазеп і володимирів великих. «Автоматизм – золоте правило ідіота», – повторив про себе вчитану колись в якійсь книзі крилату фразу і аж тепер зрозумів, що настрої у нього суттєво поліпшився.

Ще здалеку Віктор Андрійович помітив красиві жіночі ноги й припустив за ними. Наблизившись, загальмував і вдавав з себе байдужого чоловіка. Білявка скочила у трамвай, і йому довелося зробити те саме. Винагородою було її красиве обличчя, сум і спокій на ньому надавали особливого шарму, і Віктор Андрійович, не відводячи погляду, дивився на неї, а вона, здається, нічого не помічала. Їхали доволі довго, і це почало йому набридати. Ще в студентські роки він бавився у шпигунів-розвідників, пас красивих жінок, як у дитинстві – корів у селі в бабуні, ходив за ними (жінками, звісно, а не коровами) без видимої причини – і закінчувалося це

нічим: його або вираховували, і тоді доводилося з байдужим виглядом розпрощатися з незнайомкою і буцімто йти у своїх справах, навіть не оглядаючись, лише шепочучи невидимому напарнику, що він на нього здає об'єкт стеження, або ці безцільні ходіння йому набридали самому – і він перемикався на інший об'єкт; у будь-якому випадку йому ніколи не вистачало терпіння, яке, на його думку, мало бути притаманне справжнім розвідникам, а він таки хотів бути шпигуном, точніше, розвідником, і вести, як Штірліц, небезпечні ігри з ворогом.

Трамвайна незнайомка несподівано сплигнула, а він не встиг, бо двері зачинилися перед самим його носом. Тепер вона дивилася на нього, і весь її вигляд, здавалося, говорив: «Ну що, старий? Упіймав облизня? Не встиг? Де тобі ганятися за молоденькими дівчатками?». А вона й справді була молоденькою, вдвічі молодшою за нього, як Оля, про яку він знову згадав, але вже ображено, бо й досі не привітала його з днем народження. Він ще помітив, поки трамвай не зробив гак убік, що незнайомка повисла на юнакові, всім своїм видом показуючи, що робить це на зло йому, Вікторові Андрійовичу, який за п'ятнадцять хвилин поїздки не спромігся сказати їй жодного слова, хоча за цей час можна було прожити все життя.

Наступної зупинки довго не було, і Віктор Андрійович внутрішньо сміявся, що він такий бовдур. Якийсь хлопчина, коли трамвай притишив хід, піднімаючись угору, виламав двері і вискочив, двері не зачинялись, і Віктор Андрійович вискочив і собі, чуючи прокльони кондукторки і на свою адресу теж, хоча не він ламав двері трамваю, а той хлопчина.

Це місце було йому не знайомим, він точно тут ніколи не бував, хоча жив у цьому місті вже років двадцять, починаючи з того часу, коли почав навчатись у медінституті. Назва вулиці теж йому нічого не говорила. Несподівано налетів вітер і почав накрапати дощ. Парасолі в нього з собою не було, і Віктор Андрійович заскочив у першу кнайпу, що трапилася йому по дорозі, аби перечекати негоду. Людей тут було мало, грала легка музика, він замовив собі п'ятдесят

грамів коньяку, каву і тістечко, сів за вільний столик і почав святкувати свій день народження. Цигарковий дим різав очі, але Віктор Андрійович на це не зважав, ні про що не думаючи і відпочиваючи душею й тілом.

За вікном припустив дощ, заметушилися люди, окремі з них забігали до кнайпи. Перед ним виросла жінка з сумним виразом на обличчі, але з грайливими бісиками в очах:

– Можна?

Він оглянувся, але всі столики були зайняті. Не встиг нічого відповісти, як вона, не чекаючи дозволу, вмостилася навпроти. Щось її дратувало, і він про всяк випадок згасив цигарку, але це не допомогло. Вони не дивились одне на одного, а вступились у вікно, ніби там було цікавіше.

– А я сьогодні святкую свій день народження, – ніби сам до себе сказав Віктор Андрійович.

– Ви так завжди знайомитесь? – Вона кинула на нього зацікавлений погляд.

Він вийняв із внутрішньої кишені піджака паспорт, який завжди носив з собою (мав фобію: боявся, що його зіб'є машина, отож, щоби родичі не шукали по моргах, не розлучався з цим документом) і дав їй.

Вона розкрила паспорт і щиро розсміялась. Йому теж стало весело.

– Що? – Віктор Андрійович не розумів причину її сміху, а, головне, – такої непідробної і невідкупної щирості.

Вона, продовжуючи усміхатись, порпалась у сумці. Надібавши паспорт, простягнула його незнайомцеві.

Тепер була його черга сміятись, але вийшло все якось сумно. Світлана народилася з ним одного дня, але була на шість років молодшою.

Вона вихопила поглядом його питво і їжу й собі замовила теж п'ятдесят грамів коньяку, каву і тістечко. Він спробував заплатити за неї, але вона відмовилась.

– За нас, Світлано!

– За нас, Вікторе!

Дощ так само несподівано вщух, як і розпочався. Розмова в них явно не клеїлась, і Світлана сказала, що їй час іти. Він простягнув їй візитку, і вона невесело усміхнулась:

– Психіатр... Чесно кажучи, коли я зайшла сюди і побачила вас, то подумала, що вам потрібна допомога.

– Психіатрична?

– Ну, може, не психіатрична, а психологічна, чи як там це називається.

– Кожному психіатрові потрібна допомога, як і будь-якій нормальній людині, – видав він чужий афоризм, викликавши в неї знову сумну посмішку на обличчі.

– При нагоді зателефоную, – пообіцяла вона.

– Так завжди кажуть ті, хто і не збирається телефонувати, – зауважив він.

– Ну, чому ж?

– Доведено психіатрією, – і вони разом розсміялися, знаходячи поглядом одне в одному щось кохане і неповторне. Але ця мить була занадто короткою.

Світлана нерішуче попрощалася і так само нерішуче пішла. Він розумів, що має зараз щось зробити, але не затримав її.

Аби не випробувувати долю, упіймав таксі. З'ясувалося, що мешкав мало не поруч. Ось так можна було прожити мало не все життя і не знати, що недалеко є місцина, яка тобі подобається.

Коли Віктор Андрійович зайшов у квартиру, дружина й донька накривали на стіл. Вони здивувалися, бо не сподівалися, що він так рано з'явиться вдома. Аби їм не заважати, він пішов у спальню і втупився в газети. Знаходив знайомі букви, але прочитане не лізло до голови. Ненавидів свої дні народження, бо тоді тебе всі любили, точніше, вдавали, що люблять, хоча насправді це було не так, адже в інші дні він цієї любові від цих же людей не відчував.

Наближався час «ікс», дружина урочиста, донька усміхнена, а він злий, бо думав про Ольку, яка й досі не зателефонувала й не привітала з днем народження. Не могла забути. Випробовує його на міцність? В інший день він би вже натер вухо від телефонної слухавки, а тепер гонор не дозволяв йому зв'язуватися з нею. Ну й нехай...

Першими приїхали Юля, два колеги-лікарі та Любочка. Юля скористалася моментом, аби смачно поцілувати його. Дружина, знаючи про їхні особливі стосунки, відвернулася, але тримала ситуацію під контролем. Він теж скористався моментом і поцілував Любочку, широко розплющеними очима дивлячись на її розкішні груди.

Тільки сіли за стіл, прийшли сусіди, що жили під ними. Дружина забігала перед Павлом. Віктор Андрійович давно підозрював, що у їхніх взаєминах не все так просто, але з того часу, як познайомився з Олею, перестав ревнувати дружину.

Вже сіли, випили, навіть третій тост за любов проголосили, коли пришвентяв Михайло Михайлович, давній його пацієнт. Його ніколи не запрошували, але він неодмінно приходив щороку, вітав доктора з днем народження і неодмінно дарував стару книгу зі своїх запасів. Назбирався вже добрий десяток томиків. Віктор Андрійович їх ніколи не читав, лише переглядав, бачив підкреслене олівцем, щось написане на полях нерозбірливим почерком. Дружина пропонувала ці книги викинути на смітник чи хоча би здати в макулатуру, хоча й не знала, де тепер приймають папір, але він не давав, а без нього вона не наважувалась це робити. Через ці кляті книги вони часто сварились. Виходило, що лише подарунки Михайла Михайловича заважають їй навести лад у квартирі. Віктор Андрійович не викидав книжок Михайла Михайловича ще і з тієї причини, що той міг посеред року забігти, попросити свою ж, подаровану ним, книгу, яку неодмінно повертав через місяць-другий. Ні доктор, ні пацієнт не вбачали в цьому чогось надзвичайного.

Скоро всі добряче випили, і сусід Павло став зізнаватися в коханні його дружині. Це виглядало ніби жартівливо, і Віктор Андрійович підтримував цю гру, але навіть неозброєним оком було видно, що це йому неприємно. Сусідка ледве вмовила п'яного чоловіка піти додому і все вибачалась чомусь перед дружиною Віктора Андрійовича, боячись йому самому глянути в очі.

Психіатри були стійкими, але першою заметушилась Юля, сказавши, що час додому. Було видно, що Любочка хоче залишитись, бо їй так сподобалась компанія, але сувора начальниця ніби збісилася.

Михайло Михайлович заснув у кріслі, і його ледве вдалося розбудити. Віктор Андрійович хотів допомогти дружині й доньці прибрати зі столу, але йому як іменникові не дали цього зробити.

Дружина була зла, а він не хотів нариватися, вдаючи, що все нормально.

Тільки-но полягали спати, задзеленчав мобільний. Дружина ніби цього й чекала. Вона метнулась до чоловікового мобільного. Там вибило «Сергій Петрович» – і вона з розчаруванням передала телефон чоловікові.

Сергій Петрович – це була Оля. Знаючи ревнивий характер дружини, він так її зашифрував, аби не було несподіванок.

– Доброго вечора, Сергію Петровичу! – Віктор Андрійович намагався бути спокійним. – Та краще пізно, ніж ніколи. Дякую, дякую... Так, все нормально. А ви як? Я вам завтра зателефоную, треба проконсультуватись. Добраніч!

Він думав про Олю, яка святкувала його день народження у нічному барі і тільки що сказала, що кохає його без тями. Дружина думала про щось своє, а потім запитала:

– А хто такий Сергій Петрович?

– Сергій Петрович? – Віктор Андрійович був від щастя на сьомому небі, але дружина, здається, вже нічого не помічала. – Професор із Києва, обіцяв приїхати до нас, познайомлю.

Більше дружині було нецікаво розмовляти з чоловіком, вона відвернулася до стіни і швидко заснула.

Віктор Андрійович вийшов із спальні у кімнату, набрав Олин номер, але операторка повідомила, що абонент знаходиться поза зоною досяжності.

До кімнати увійшла донька, і він зрадів.

– Оля тебе привітала? – Вони були сучасними і звірялись одне одному, не підпускаючи до себе матір і дружину в одній особі.

– Нещодавно. Каже, що святкує з друзями мій день народження.

– Так воно і є, – серйозно мовила донька.

Вона сіла йому на коліна, обійняла за шию й сумно подивилась в очі.

– Тату, твій день народження вже минув, так що можу тобі сказати неприємну новину.

Він весь напружився, але нічого не запитав.

– Я, здається, вагітна, – мовила донька після нетривкої паузи.

Віктор Андрійович, здається, був готовий до цього, хоча, звичайно, не думав про щось подібне.

Їй стало цікаво, що він так спокійно сприйняв цю звістку.

– І хто цей герой? – нарешті запитав він. Страшенно хотілося курити, але очікував на відповідь.

– А я знаю! – була відповідь.

Вона була щирою, а його ніби хтось підірвав із середини.

– Ти що, здуріла?

– Не знаю. Може, Ромка. Може, Юрка.

Їх він не знав і не став розпитувати.

– А презервативи сучасна молодь не використовує? – Віктор Андрійович намагався бути іронічним, але вийшло якось по-злому.

Донька зіскочила з його колін і сіла навпроти.

– Ти маєш знайомого лікаря?

Він усе зрозумів і, намагаючись надати переконливості своїм словам, сказав:

– Ти ж знаєш, що після абортів жінка вже може не народити дитину.

Помовчали.

– А, може, я й не вагітна. Валька каже, що в мене може бути затримка.

Вона знову була безтурботною дитиною. Але все ж її ще щось муляло, і він це відчув.

– Ти будеш розлучатися з мамою? – З силою вичавила із себе.

– З чого ти взяла?

– Ну, Оля...

Він помовчав, аж тепер закурив, встав, випускаючи дим у квартиру.

– Давай ти виконаєш одне моє прохання, а я потім колись одне твоє.

– Давай. – Вона усміхнулась, бо їм подобались ці, ще з дитинства, ігри.

– Йди спати...

– У-у-у... – Вирвалось у неї незадоволення, бо цього від батька вона сподівалася найменше. Але умови гри були прийняті.

– Добраніч! – Вона чмокнула його в щічку і пішла до своєї кімнати.

Він кивнув головою, заглиблений у свої роздуми. Ще цього йому не вистачало! Хотілося вити, а замість цього кусав цигарку і випльовував тютюн у квартиру.

Віктор Андрійович вирішив усе розповісти дружині, але лише через декілька днів, підготувавши її, щоби та не вибухнула, а донька знову на декілька днів не втекла з дому, як це вже траплялося. А, може, все минеться?

Вмостився біля дружини, яка мирно сопіла. Сон довго не йшов до нього, а потім наснилося, що Сергій утікає з психушки, його наздоганяє санітар Павло, збиває кулаком на землю і копає.

Мабуть, він кричав, бо дружина стукнула його ліктем у бік:

– Геть зовсім здурів зі своїми психами.

До ранку ще було далеко, але він заснув знову. Коли прокинувся, вже не пам'ятав, чи йому щось снилося.

3

Оля прийшла додому десь о годині третій ночі. Була п'яненькою, але все тримала під контролем. Усміхалась сама до себе, бо надурила отого настирливого Івасика. Той увесь час клеївся до неї, а вона його і не відганяла. Потім закоханий юнак провів її додому, замовивши таксі, а коли в під'їзді приступив до рішучої атаки, виціловуючи її, збрехала, що в неї критичні дні. Треба було бачити вираз його обличчя: мовляв, що ж ти, пацанко, так довго намахувала мене, аби отаке сказати. Не відштовхнув її, хоча Олі здавалося, що зробить саме так, але відразу ж втратив до неї всілякий інтерес. Здається, навіть не попрощався, а лише махнув рукою, і їй було байдуже. Це вже вдома стало весело від власної поведінки.

Намагалася робити все тихо, але батько таки вийшов до неї у сімейних трусах мало не до колін. Це завжди її дратувало, а ще на тлі його пивного живота, але зараз чомусь було байдуже. Вона приготувалася вислухати його чергову дозу звинувачень, як це було зазвичай, коли вона поверталася додому після дванадцятої години ночі. Нині ця доза могла бути незрівнянно більшою, бо за вікном уже сіріло. Але батько змучено сів на диван, заклавши ногу на ногу, сумно втупився в підлогу й мовчав.

Вона зрозуміла: щось трапалося. Найперше подумалося про маму, але гнала від себе лихі думки. Алкоголь, здається, вивітрився відразу з її затуманених мізків. Коли мовчання стало нестерпним і розривало тіло зсередини, а серце, здавалось, ось-ось вискочить із грудей, Оля, ніби стрибаючи у прірву і знаючи, що вороття назад не буде, запитала:

– Щось із мамою?

Тато довго не відповідав, боячись глянути доньці в очі, а потім, вичавлюючи слово за словом, ніби роблячи в голові якийсь карколомний переклад з однієї чудернацької мови на іншу, стиха промовив:

– Мама телефонувала. Їде додому. Вона хвора.

І по паузі:

– У неї рак.

Ця звістка, здавалося, мала би приголомшити дівчину. Але нічого з того, про що вона читала в романах чи бачила в кінофільмах, з нею не трапилося. Уже згодом, згадуючи свій стан і розповідаючи про це Вікторові Андрійовичу, вона виокремила той факт, як порожнеча поступово наповнювала її тіло, ніби душа шматочками виходила з неї. Це як п'єш воду зі стакана, аж поки він не стає порожнім. Але стакан знову можна було чимось наповнити, тією ж водою, чи чаєм, чи квасом, – горілкою, зрештою, а замінювача порожнечі, що поселилася відтоді в її душі, очевидно, в природі не існувало, та й Оля не намагалася шукати, ніби відчуваючи, що однині їй призначено долею нести саме такий хрест, і від цього ніяк не відкупишся, не зміниш ситуацію, не повернеш час назад, коли все було добре і жодна проблема не бовваніла на горизонті твого життя.

Здавалося, що після такої звістки вона не зможе заснути, але удар був настільки сильним, що організм не ризикнув відігнати сон від Олі. Але був цей сон короткотривалим, без марень і видінь, і вже десь через дві години Оля розплющила очі, дивлячись, як через тюль на вікні, мов у тумані, народжується ранок, слухаючи бренькіт трамваїв за вікном, вловлюючи щебетання птахів... І знову заснула – здавалося, на мить, – але жінка, схожа на маму, водила її цілу вічність лабіринтом, тримаючи за руку. Йшли вони нескінченно довго, і жінка, схожа на маму, знала кожний поворот наліво чи направо, вела Олю лише їй одній відомим шляхом, що мало врешті-решт вивести їх з цього лабіринту. Дівчина знесилася, але не сміла відставати, відчуваючи тепло долоні жінки, схожої на її маму. І лише коли Олю почав поборювати сумнів, чи справді це її мама, вона відчула, як війнуло холодом з долоні жінки, і дівчина, ніби виправдовуючись, поволі – і це тривало вічність – стала висмикувати руку з уже напівтеплої долоні жінки. Схожа на її матір ще намагалася затримати руку Олі, але, відчуваючи, що та цього не

хоче, нарешті змирилася зі своєю долею і байдуже сама поволі – і це тривало вічність – висмикнула свою руку. Вони продовжували йти одна за одною, петляючи в лабіринті, аж поки жінка, схожа на її матір, не стала все більше й більше віддалятися від неї. Минула ще одна вічність, коли незнайомка (Оля вже знала, що це не її матір, а те, що колись було нею, але тепер перетворилося на щось нерідне, чуже, не твоє) обернулася до неї й махнула рукою: мовляв, іди назад, далі я піду сама. Виразу її обличчя вона не запам'ятала, але їй хотілося, щоби на ньому був написаний жаль і щоб це була, власне, її мама: мовляв, як же це ти, доню, підеш сама назад, цим клятим лабіринтом, розберешся без мене у всіх його хитросплетіннях? Але Оля розуміла, що слід повертатися назад, і це, незважаючи на труднощі, буде для неї краще, ніж проступання услід за матір'ю у незвідану далечінь, куди вона ще не готова піти, і сила земного тяжіння є надто міцною, аби так легко її відпустити. І знову їй здалося, що це не її матір, і виразу жалю на її обличчі нема і бути не може, бо вона спеціально загнала Олю в цю пастку, вибратися й вирватися з якої вже не можна.

Аж тепер вона остаточно прокинулася, і гірка істина про маму пронизала її свідомість. Штора вже розсунута, сонце б'є в очі, над нею стоїть батько, вдягнений, виголений, ніби й живіт став меншим. Він говорить, що вона може запізнитися на пари, а вона дурить його і каже, що у них перших двох пар нині нема, бо захворів доктор із психіатрички. Це вона про Віктора Андрійовича, про нього можна говорити всіляке, насилаючи всі мислимі й немислимі болячки, аби справді відігнати від коханого усю цю нечисть. Віктор Андрійович для неї є маленькою дитинкою, не своєю, а чужою, на яку кажуть: яка ти паскудна – аби заговорити, оберегти від нечистої сили.

Батько залишає її в спокої, хоча, очевидно, сумнівається в щирості слів доньки, йде на роботу, а вона ще довго валяється в ліжку, намагаючись ні про що не думати, але настирливі думки про маму лізуть до її черепної коробки, і Оля думає, що зараз збожеволіє, і, здається, хоче цього, аби забути про мамину біду, а найбільше, щоб

збулася її заповітна мрія стати єдиною й найбажанішою пацієнткою Віктора Андрійовича. Вона криво посміхається і пояснює фантасмагорію думок тим, що сеча тисне їй на мозок, вискакує з ліжка, біжить до туалету, виконує необхідну для організму процедуру, – їй стає легше, і мізки ніби справді прояснюються. Їсти не хочеться, вона заварює собі каву і в ступорі ще з півгодини сидить на кухні, викурюючи цигарку одна за одною. Ніби опам'ятавшись, випиває вже холодну каву, в автоматичному режимі вмивається-підмивається, вдягається, але йти із квартири нікуди не хочеться. Життя поволі – з космічною швидкістю! – втрачає для неї усілякий сенс.

Погляд Олі упав на книжку, яку вона купила десь місяць тому, вона так і не доторкнулася до неї. Це були «Популярные основы психиатрии» Ділі Єнікєєвої. Дівчина навмання відкрила книжку і на 87 сторінці натрапила на розділ «Шизоидный тип психопатии». «Це доля», – подумала вона і стала читати:

«Шизоидная психопатия характеризуется эмоциональной холодностью и неспособностью выражать тёплые чувства и привязанности, скрытностью, патологической замкнутостью и недостатком контактов с другими людьми, неспособностью переживать наслаждения, сниженным интересом к сексуальному общению, оторванностью от реальности и погруженностью в свой внутренний мир, фантазированием про себя, недостаточной реакцией на похвалу или порицание, затруднением в усвоении общепринятых норм поведения, что проявляется в эксцентричных поступках».

«Це про мене», – подумала Оля і з ще більшою зацікавленістю стала вчитуватися в книжку, забувши, здається, про все на світі:

«Одной из наиболее рельефных характеристик этого типа психопатии является замкнутость и необщительность. Ограниченность контактов с окружающими вызвана не болезненной застенчивостью, как при некоторых других типах психопатии, а

неумением строить отношения с людьми и отсутствием внутренней потребности в общении.

При формировании шизоидной психопатии необычные черты появляются уже в возрасте 3–4 лет. Такие дети не любят шумных забав и подвижных игр, предпочитают тихие, уединённые занятия и не стремятся к активному общению с ровесниками.

С самых первых лет жизни шизоидные психопаты предпочитают играть одни. В детских учреждениях, когда их пытаются вовлечь в групповые игры, они могут подчиниться, но при первой возможности отходят в сторону и сидят, чем-то занимаясь, в одиночестве. Воспитатели обращают внимание родителей на то, что ребёнок молчалив, редко улыбается и необщителен.

Родители отмечают, что ребёнок очень серьёзен, подолгу застывает, как бы обдумывая что-то про себя, сохраняя недетскую серьёзность на лице. Например, во время еды он может застыть с ложкой в руке, уставившись в одну точку или в окно».

Блискавкою в Оліній пам'яті висвітлився епізод із дитинства. Мама запізналась і прийшла забирати її із дитячого садочка. Оля залишилась одна з вихователькою. Мама пахла парфумами, була задоволена, а тут вихователька, яка часто била Олю не знати за що, стала скаржитися мамі, що її донька не хоче бавитися з іншими дітьми, постійно колупається в носі і дивиться у вікно. Можливо, Оля й не запам'ятала би цей епізод зі свого дитинства, якби мама з невідомої причини не відшмагала її перед вихователькою, промовляючи: «І в кого така уродіна вродилася?». Олі не було боляче, але сльози як горошини, котилися по її щоках, дівчинка захлиналася від свого плачу. Це був чи не найперший відчай її дитячої душі, протест проти маминої несправедливості. Адже весь день їй було так самотньо, вона з таким нетерпінням очікувала маму, а та прийшла і так жорстоко повелася з нею, наказавши не знати за що. При цьому вихователька світилася, немов одержала шалене задоволення, – Оля ладна була покусати все її тіло.

«У таких детей иногда наблюдаются необычные вкусы в еде: например, они едят только смесь сладкого и солёного, заедают селёдку вареньем, отказываются от любых рыбных и мясных блюд и тому подобное».

Оля цього не пам'ятала, але мама їй розповідала, що в дитинстві вона солила торт. Всі дивувалися, сварили її, але потім змирилися, вважаючи дивачкою. «Я шизоїдна психопатка?» – подумала Оля, криво всміхаючись сама до себе, і тут же згадала однокурсницю Людку, яка любила їсти цілий лимон зі шкіркою, посипаючи сіллю. «І вона теж?» – крива усмішка розтанула на обличчі.

«Наряду с нормальным интеллектуальным развитием, ранним развитием речи и богатым словарным запасом у детей-шизоидов может быть затруднение в приобретении двигательных навыков и навыков самообслуживания. Часто такие дети бывают неуклюжими, неловкими, малоподвижными, медлительными. Им трудно научиться одеваться, причёсываться и обслуживать себя, они могут часами сидеть с расчёской или предметом одежды в руке».

Промінчик надії блиснув у затуманеному Олиному мозку: вона не пам'ятала, аби з нею відбувалося щось подібне. «А, може, я не шизоїд?» – благально запитала сама в себе.

«Может наблюдаться однообразие поведения, затруднение приспособления к новым условиям.

Бывает, что ребёнок-шизоид предпочитает ровесникам общество взрослых, так как те мало обращают на него внимание и он может быть предоставлен сам себе. Иногда такие дети подолгу молча слушают беседы взрослых, не мешая им и не докучая. С самого детства они проявляют холодность и недетскую сдержанность».

І тут тривога ще глибше оселилась в Олиній душі. Вона впізнала себе, маленьку, коли годинами слухала розмови старших, а ті потім казали, що, мабуть, з неї виросте письменниця.

«В подростковом возрасте они резко отличаются от сверстников, становятся ещё более непохожими на остальных. Замкнутость, отгороженность от других бросается в глаза. Из-за этого у

окружающих возникает особое отношение к шизоидам. С детства их считают странными, и сверстники относятся к ним настороженно и сторонятся их. Они всегда держатся особняком от подростковых компаний.

Иногда такое одиночество даже не тяготит шизоида, он живёт в своём собственном мире и пренебрежительно отстранённо или неприязненно относится к обычным развлечениям подростков. Больше всего его интересуют книги, зрелища, спокойные настольные игры, конструирование, рисование, лепка из пластилина. Поэтому контакты со сверстниками у них весьма избирательны и зависят от их интересов.

Начитанность шизоидов, способность к логическому мышлению, интерес к отвлечённым, абстрактным понятиям, сложной информации, способность ответить на многие «недетские» вопросы, придумав им неожиданное, оригинальное освещение, – всё это уже с детства обращает на себя внимание родителей, воспитателей и учителей.

Частично этим и объясняется отсутствие интереса к общению с более примитивными ровесниками, занятыми детскими играми. На школьной перемене ребёнок-шизоид не выходит в коридор, где одноклассники устраивают шумную возню, а достаёт принесенную с собой «взрослую» книгу и углубляется в чтение.

Погруженность в себя и свои увлечения, неумение играть в обычные для своего возраста игры и эмоциональная негибкость отталкивают от них сверстников. Их начитанность и более высокое интеллектуальное развитие обычно сочетаются с отставанием в двигательной сфере – они неловки, угловаты, что вызывает насмешки других подростков, и им придумывают обидные прозвища – «умник», «очкарик» и тому подобное.

Обнаруживая развитое логическое мышление, прекрасные способности и хорошую эрудицию, шизоиды в то же время оказываются совершенно беспомощными в простых житейских ситуациях и не могут найти из них правильный выход.

Большинство шизоидных подростков страдают от своего одиночества и неспособности найти себе друга по душе. В своих сокровенных мечтах они представляют, как возглавят группу сверстников, став в ней лидером и всеобщим любимцем. В этих фантазиях шизоиды воображают, что могут легко и свободно общаться с другими ребятами, чего не хватает им в реальной жизни.

Но их замкнутость затрудняет вступление в типичную подростковую компанию и способность освоиться в ней. В подростковой группе они не поддаются общему настроению и влиянию ровесников, не могут подчиняться правилам, существующим в группе, которым обычно без колебаний следуют другие члены подростковой компании.

Чаще всего они покидают такую группу, а если и остаются в ней, то считаются «белыми воронами». Над ними могут насмехаться и даже издеваться другие члены группы, но обычно это их мало задевает.

Некоторые шизоиды сохраняют независимость даже в группе, оставаясь холодными, уравновешенными и сдержанными, они могут дать неожиданный отпор обидчику, чем внушают уважение другим подросткам и заставляют их держать дистанцию.

Бывает, что они не стремятся влиться в группу, а пытаются подружиться с кем-либо из сверстников, но, натолкнувшись на неприязнь, быстро тушуются, не знают, как себя вести, и ещё больше уходят в себя.

В семье подросток-шизоид может не обращать внимания на других детей и родителей, если они его не трогают и не мешают его увлечениям. Он способен пассивно подчиняться домашним правилам и распорядку дня, но при попытке вторгнуться в его внутренний мир, его необычные увлечения и фантазии часто возникает бурная протестная реакция.

Так же бурно реагирует шизоид и на запреты. Например, если ему запрещают читать или препятствуют его увлечениям, подросток может оскорбить своих близких, не выбирая выражений, и подчас очень обижает их своими язвительными характеристиками и

презрительными прозвищами. На упрёки родственников он способен без всяких сожалений и извинений холодно заявить, что «с беспросветными тупицами» ему не о чем разговаривать.

Если в семье создаётся конфликтная обстановка из-за запретов и требований родителей «быть как все дети», а со сверстниками сам подросток не способен или не желает общаться, то это может вызвать декомпенсацию с последующим формированием отрицательного отношения ко всем людям, вплоть до антропофобии (боязнь людей).

Утяжеление шизоидных черт всегда происходит на фоне ухудшения межличностных отношений – с родителями или ровесниками. Усиливается дисгармония и противоречивость психики – чувство собственного превосходства и повышенная самооценка порой сочетаются с чувством собственной неполноценности.

Могут быть расстройства настроения в виде лёгких депрессивных состояний, а также повышенная возбудимость и экспансивность. Вначале усиление таких нарушений происходит только под влиянием внешних факторов, а в последующем они уже проявляются и из-за внутренних переживаний подростка. Реакция протеста при конфликтной ситуации иногда выражается в побеге из дома.

Бывает, что в психотравмирующей ситуации возникают невротические реакции – навязчивые опасения, страхи, фобии.

У шизоидов чувство собственной неполноценности может быть связано со стойкой убеждёностью в наличии у них физического недостатка и даже уродства, наличием которых подростки пытаются объяснить, почему их отвергают сверстники. Например, они считают, что у них слишком большие уши или что они оттопырены, как крылья летучей мыши, что у них огромный нос, «как у Сирано де Бержерака», непропорциональное лицо или уродливая фигура, и тому подобное. Как правило, эти представления сильно преувеличены.

В подростковом возрасте, когда внешность значительно меняется, часто даже очень красивый в раннем детстве ребёнок становится похожим на «гадкого утенка», и у многих это вызывает озабоченность. Но у шизоидов такая озабоченность носит болезненный характер, она не поддаётся переубеждению и коррекции и называется дисморфофобией.

Со временем это проходит, но в ряде случаев убеждённости в своей внешней непривлекательности может сохраниться на всю жизнь, что в ещё большей степени создаёт предпосылки для отгороженности от других людей и одиночества шизоида.

Обычно стремление к самостоятельности у шизоидного подростка ограничивается требованием невмешательства окружающих в его личную жизнь.

Вместе с тем подросток может про себя или вслух критиковать существующие правила поведения и порядки в коллективе, насмехаться над идеалами и духовными ценностями общества, его условностями и отсутствием свободы личности. Это называется нонконформизмом.

Шизоиды не любят поступать так, как все, как вообще принято вести себя в обществе. Некоторые подростки не высказывают своего мнения вслух, но ведут себя в соответствии с собственными понятиями о нормах поведения.

Презрительное отношение к общепринятым нормам иногда неожиданно для окружающих проявляется в решительных действиях или публичном выступлении, когда подросток обрушивает на ошеломлённых слушателей поток критики социальных или психологических проявлений жизни людей в резких и язвительных выражениях, категорично и прямолинейно, обнаруживая наблюдательность и умение подметить детали, но не учитывая возможных последствий для себя и для тех, кому адресуется его критика.

Внутренний мир шизоида закрыт для других людей. Он заполнен необычными фантазиями, предназначенными только для него

самого. Фантазии чаще всего имеют сложный характер и могут содержать элементы творчества. Шизоид не склонен посвящать кого-либо в свои мечты и рассказывать о них близким.

В отличие от истерических фантазий, в которые сами истерики верят, у шизоидов нет погруженности в фантастические вымыслы, когда подросток полностью перевоплощается в другое существо. Шизоид чётко отделяет реальную жизнь от своих красочных грёз и мечтаний».

Оля упіймала себе на думці, що вже хвилин десять читає текст, але якби в неї запитали, про що йдеться в ньому, вона б не змогла скласти до купи слова і фрази. Все здійснювалося механічно, а насправді наскрізною думкою в її мозку була думка про маму. Ця думка не була виражена у словах і фразах, як текст, що його вона читала, а уподібнювалась на щось невидиме. Думка плила у часі й просторі, мов електричний струм, якого ми не бачимо, але його присутність відчуваємо. І як рубильником припиняють течію електричного струму, так наступна думка витіснила Олину муку про матір.

Тепер їй найбільше хотілося побачити Віктора Андрійовича, бодай почути його голос. І – о, диво! – завібрував мобільний (Оля виключила звук), а на дисплеї висвітлилося «Коханий». Зараз він був завеселий для її настрою, аби вона могла зрозуміти його тоді, коли найбільше потребувала, аби зрозуміли її. Він запропонував їй сьогодні відсвяткувати його день народження у якомусь затишному ресторанчику, який він надібав на околиці міста. Оля відчувала, як їхні душі відчужено роз'єднуються, їй хотілося крикнути: «Як ти можеш, коли моя мама помирає?!», але вона стрималася, розуміючи, що Віктор Андрійович нічого не знає про її біду, а просто сказати йому, що у мами рак і що вона повертається з заробітків із Італії, в неї вже не вистачило сил. Оля щось сухо йому відповіла на кшталт того, що сьогодні не може, і натиснула на кнопку відбою. Він ще декілька разів телефонував, не розуміючи, що сталося, але оте

«коханий» губилося в просторі й часі, а Оля байдуже дивилась на вібруючий мобільний, аж поки не вимкнула його.

Тепер у неї робота була важливішою за всі ці хлюпання-переживання: треба було капітально прибрати квартиру до приїзду мами. Оля не любила хатньої роботи, але тут був особливий випадок. Знаючи свою маму-чистюлю, вона не могла напризволяще залишити квартиру. Все повинно блистіти до її приїзду, аби вона боролася лише зі своєю хворобою, а не думала про те, яка у неї незугарна донька, що навіть лад у хаті навести не може. Оля зняла одяг, в якому збиралася йти на пари, вдягнула спортивний костюм і з захватом, що переходив у захоплення, взялася до роботи. Вона протирала пил у найпотаємніших місцях, бо її лякала думка, що мама там може ненароком провести рукою і жахнутися бруду. Оля ще раз перемила посуд, навіть той, що стояв у шафці, упродовж дня пралька працювала, як скажена, так що у ящику для брудної білизни нічого не зосталося. Якби вона вміла, спекла би мамі торт чи якусь смакоту, і вперше, мабуть, за життя пошкодувала, що не вміє цього робити, а потім подумала, чи змогла би мама їсти це в її нинішньому стані.

Раптом жагуча думка, що мама могла їй телефонувати на мобілку і сказати щось дуже важливе, власне їй, а не комусь іншому, пронизала її мозок. Вона прожогом кинулася до мобілки, ввімкнула її, але прийшла есемеска, що їй чотирнадцять разів телефонував коханий, а жаданого дзвінка із Італії не було. Зателефонувати мамі, чого їй зараз найбільше хотілося, вона теж не могла, бо мама не визнавала мобілок і завжди телефонувала зі стаціонарного апарату своєї господині.

Віктор Андрійович їй більше не телефонував, хоча йому мало би надійти повідомлення, що Оля вже з'явилася на зв'язку. Вона не втерпіла і відразу ж набрала його номер. Здається, ще не встиг скінчитися перший сигнал, як вона почула його голос. Він сказав, що зараз має пару в медуніверситеті й зателефонує їй одразу, як звільниться, але вона не мала часу чекати, виплеснувши на нього

своє горе: «Мама хвора на рак, завтра приїжджає», а він мовчав, не знаючи, як зарадити її горю, і не смів говорити ніжних слів, бо на нього дивилися студенти і особливо студентки, закохані в нього. Сказав лише: «Не переймайся, може бути встановлений неправильний діагноз, і все владнається», але, здається, й сам не повірив у ці слова. Проте їй цього було досить, аби знову хвиля ніжності й кохання полинула до нього. Ну, звичайно! Можливо, мамі поставили неправильний діагноз, а Оля даремно переймається тим, що в неї рак. Ось приїде сюди, Віктор Андрійович порекомендує, до якого найкращого лікаря піти, – і все буде гаразд. Вона більше ніколи не відпустить маму на ті кляті заробітки, ліпше сама буде гарувати.

Олина ейфорія тривала недовго. Розуміння того що саме через неї мама поїхала до Італії, аби вона могла навчатись у медуніверситеті, гризло її, а нині особливо, коли всю вину за мамин рак Оля взяла на себе. Відчайдушна думка, що жодне спокутування гріха не врятує її маму від смерті, убивала зсередини, розриваючи душу на шматки. Уперше за багато місяців, а то й років Оля нестримно плакала, заходячись, жаліючи насамперед себе. Вона не пам'ятала, скільки це тривало, але солоня волога, вийшовши із неї, омолодила тіло і струснула душу. Тепер Оля готова була віддати своє життя, лиш би врятувати маму. Недавнє душевне потрясіння жахливо відобразилося на її обличчі, і вона довго вмивалась, аби змити свою муку, аби мама ні про що не здогадалась.

Так вона й протинялася по квартирі до самого вечора, нічим особливо не займаючись. То вмикала, то вимикала телевізор, клацала канали, але ніяк не могла зупинитись на якомусь одному. Наскрізна думка про маму пронизувала її тіло. З одного боку, вона негайно вже хотіла бачити маму, а, з іншого, – намагалась якомога чимдалі відтягнути цю мить, бо розуміла, що після приїзду мами в неї почнеться зовсім інше життя, – і буде воно не таким безтурботним, як досі.

Віктор Андрійович не телефонував, і вона забула про нього. Згадала в ту мить, коли додому приплівся п'яний батько. Вона не сказала йому жодного слова, а він з винуватою посмішкою глянув на неї, ніби виправдовуючись за свою слабкість саме у цей час, і почимчикував до спальні, звідки незабаром донісся його потужний храп.

Несамовита хвиля байдужості накрила Олю з головою. Вона відчула себе малесенькою дівчинкою, яку віднесло на безлюдний острів. Вона пройшла стадію страху, коли боялась навіть власної тіні, й байдуже дивилася на все, що коїться навколо. У неї навіть не було думки, щоб якимось захистити себе від цієї небезпеки, сховатися в потаємне місце, де би тебе ніхто не знайшов. Навіщо? Адже на безлюдному острові Олиної душі її ніхто і не шукав. Вона не була нікому потрібна, бо ніхто навіть не здогадувався, що її необхідно рятувати, а вона не волила про допомогу, бо розуміла, що ніхто її не почує.

Надійшла година, коли Оля зазвичай лягала спати, і дівчина слухняно-механічно лягла у ліжко, але сон не йшов. До зустрічі з мамою залишалось якихось дванадцять годин, і організм напружився, завмер в очікуванні. Тіло виснажилось, але ще мало потаємні запаси, аби існувати. Оля вимкнула світло, заплющила очі, але через мить їй стало страшно, і вона змушена була знову ввімкнути світло. Вже було не так лячно, але все одно здавалося, що хтось невидимий причаївся невідомо де, аби накинутись на неї і зробити з нею щось зле. Батько за стіною перестав хропіти, і Оля подумала, що він вмер, але за мить він знову захропів, і їй стало легше на душі. Проте вона вже не ризикувала вимикати світло й заплющувати очі, боячись, що попередній страх повернеться до неї. Їй уже не було комфортно з самою собою, як ще вчора, та й нині зранку, доводилося прилаштуватися до нового стану душі, яка ніби в невагомості існувала всередині її тіла, міцно невидимими путами прив'язаного до землі. Її очі щільно обмацали кожну щілинку на стелі, аж поки мозок не дав команду дочитати розділ книги до кінця.

Але вона ще добрих десять хвилин лежала на ліжку, аж поки уповні усвідомила свою відповідальність за виконання команди власного мозку, розкрила книжку, відсунула вбік закладку і продовжила надовго відкладене читиво:

«Тематика фантазий может иметь эротический характер (при внешней незаинтересованности шизоида в сексуальных связях) или отражать честолюбивые устремления и тешить самолюбие и гордость.

Со временем всё отчётливее обнаруживается односторонность их развития, дисгармоний психики, несоответствие серьёзности и направленности интересов их возрасту. Часто шизоиды живут своими, странными для остальных, сильными и устойчивыми увлечениями, которые могут проявляться в коллекционировании необычных для их возраста предметов. То, что, как правило, собирают все подростки, – марки, спичечные этикетки, вкладыши от жвачки, модели автомобилей, мини-игрушки из «киндер-сюрприза» – не привлекает подростка-шизоида, ибо он всегда поступает не так, как другие.

Шизоиды предпочитают более изысканные предметы для коллекционирования. Их коллекции бывают уникальными, например, старинные почтовые открытки, посвящённые конкретной тематике, старинные монеты определённой страны, копии гравюр художника XVIII века, старинные фотографии архитектурных сооружений, копии любовной переписки какого-то писателя и тому подобное.

Иногда коллекции могут удивлять своей никчемностью, бесполезностью, странностью выбора тематики. Но в этом проявляется стремление к удовлетворению изощрённых эстетических потребностей шизоида, а не просто накопительство ненужных предметов.

Многие из них предпочитают интеллектуально-эстетическое хобби. Например, интерес к религии и философии, уникальные сведения в какой-либо одной области. В рамках своих увлечений

они могут достичь определённых успехов и удивлять взрослых и сверстников эрудицией и глубоким знанием предмета.

Большинство шизоидов любят читать, и чтение предпочитают всем остальным развлечениям. Многие уже в детском возрасте увлекаются «взрослой» фантастикой, читают все произведения известных писателей-фантастов.

Одни «запоем» читают все книги подряд, а другие – строго избирательно, например, книги по естествознанию, истории, литературоведению, эстетике, философии, причём интерес может проявляться к конкретной исторической эпохе или к определённой теории.

Хобби шизоидов необычны и могут поражать своим несоответствием возрасту или общему интеллектуальному развитию, например, увлечением древними языками, древнегреческой философией или мифологией, генеалогией французских королей, русских царей или китайских императоров, импрессионизмом или абстракционизмом в живописи, творчеством писателей-символистов, эстетикой и тому подобным.

Все увлечения предназначены для самих шизоидов. Они никогда не делятся ими с окружающими. В отличие от истериков, которые тоже могут весьма поверхностно овладеть знаниями в какой-либо изысканной области искусства, чтобы поразить окружающих и произвести на них впечатление, свои увлечения шизоиды предпочитают скрывать, а не выставлять напоказ. Иногда они таят их, боясь непонимания и насмешек, а иногда из-за особенностей своей психики.

Лишь перед немногими людьми, в которых он чувствует истинный интерес, шизоид способен слегка приоткрыть то, чем он живёт и что его интересует, но тут же может вновь уйти в себя. Чаще он откроется случайному человеку, которого видит впервые в жизни, если тот чем-то ему импонирует. А для своих родных и знакомых, которые знают его много лет, он порой всю жизнь остаётся скрытной, загадочной, непонятной личностью, «вещью в себе».

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

АНАТОЛІЙ ВЛАСЮК

ВТІКАЧІ

